

EKSKURSION TIL BELGIEN

20. – 25. maj 2011

Årets udlandstur med Dansk Dendrologisk Forening gik til det nordlige Belgien, hvor haver, arboreter og en planteskole blev besøgt.

Fra Kastrup fløj 18 deltagere, de mødtes i lufthavnen i Bruxelles med 3 deltagere fra Jylland, og vi kørte så i bus til vores hotel i byen **Mechelen**, som ligger midt mellem Bruxelles og Antwerpen.

Den første aften var der arrangeret to timers byvandring med en lokal turistguide i Mechelen. I middelalderen var Mechelen ikke nogen særlig rig by, derfor var mange huse bygget af træ, men bran-

de havde selvfølgelig ødelagt de fleste træhuse. Byen var præget af mange kirker i gotisk stil, som ødelagdes i reformationskrigen, og derefter blev genskabt i barokstil. Hovedattraktionen er katedralen, hvor tårnet aldrig er færdiggjort, det har kun nået en højde på 97 meter, det skulle have været ca. 70 meter højere. Undergrunden er temmelig sumpet, så det undrer, at tårnet kun er funderet 2,8 meter ned, og at fundamentet blot er ca. 40 cm bredere end selve tårnet, men det holder åbenbart, også til de 12 kirkeklokker, hvoraf nogle er mange tons tunge!

Fig. 1. Mechelen: Stemningsbillede fra Grote Markt med katedralen i baggrunden. Foto: PG

Guiden demonstrerede klokkespil for os, og vi endte turen på byens centrale plads Grote Markt (fig. 1).

Af træer i Mechelen bemærkede vi enkelte store gamle eksemplarer i den lokale bypark, som tidligere havde været botanisk have. Mange steder i byen stod *Cerasus lucitanica* (hidtil *Prunus lucitanica*) i store trækasser, som åbenbart blev vinteropbevaret et eller andet sted, vi så en stor balje med et granatæbletræ, *Punica granatum*, og på pladsen tæt ved hotellet var plantet tretorn, *Gleditsia triachanthos*. Langs ringgaden stod nærmest stynede eksemplarer af trompetkrone, *Catalpa bignonioides*, og som kendemærke for indkørselsvejen til hotellet en *Spartium junceum* med kraftigt gule blomster.

Lørdag d. 21. maj kørte vi til den nærliggende landsby **Wespelaar**, hvor Spoelberchfamiliens gods ligger. Området er nu fordelt på fire søskende, hvoraf den ene nu er død.

Vi startede hos Sibylle de Spoelberch, hvis have er designet af den berømte havearkitekt Jacques Wirtz. Det er almindeligvis ganske vanskeligt at få adgang til denne have, så desto større var glæden og æren over at det var Sibylle de Spoelberch selv, der mødte os og viste omkring. Hun fortalte, at haven blev anlagt i 1983 efter Jacques Wirtz' tegninger, men at plantevalget efterhånden var blevet hendes helt eget. Ved indgangen til haven passerede vi ind under en stor *Cornus macrophylla* (fig. 2), den største i Belgien, og vi ledtes

Fig. 2. *Cornus macrophylla*, belgisk rekordtræ i Sibylle de Spoelberchs have. Foto: PG

Fig. 3. *Argyrocytiscus battandieri*, ananasgyvel, stammer fra Marokko. Foto: PG

siden over i en afdeling, hvor den tidligere køkkenhave var omlagt, oprindeligt som have for datteren. Vi var meget heldige, idet haven virkelig viste alt det bedste på samme tid: Vejret var pragtfuldt og roser, pæoner osv. blomstrede om kap, det var ifølge Sibylle de Spoelberch sjældent at så megen blomstring kulminerede samtidigt! Vi bemærkede en del planter, hvoraf mange, i hvert fald i Danmark, er på grænsen for at kunne dyrkes på fri-land, fx *Citrus trifoliata*, tidligere *Poncirus trifoliata*, *Argyrocytiscus battandieri*, ananasgyvel (fig. 3), *Magnolia grandiflora*, *Albizia julibrissin*, *Prostanthera cuniata*, *Aralia elata* 'Variegata', *Buddleja alternifolia* samt $\times$ *Chitalpa tashkentensis*, der er en hybrid mellem de to amerikanske slægter *Chilopsis linearis* og *Catalpa bignonioides*; denne slægtskrydsning opstod i Centralasien, nemlig i den botaniske have i Tashkent.

Vi passerede tilbage forbi huset, her var haven anlagt med rektangulære rum adskilt af hække og overdækkede gange, og derfra gennem en i 2003 anlagt stenhave, hvor der var plantet en del *Acer*. Vi var så ved indgangen til skovhaven, som også var en nyere tilføjelse til haven. Her blev vi opfordret til selv at se os omkring, og under store *Quercus palustris* var plantet mange interessante arter, fx *Nyssa sinensis*, *Pseudolarix amabilis*, *Magnolia obovata*, i en periode kaldt *M. hypoleuca*, *M. salicifolia*, *Emmenopterys henryi*, *Catalpa fargesii* samt *Illicium floridanum*, som er en art af stjerneanis med røde blomster (fig. 4). Der var en lille afdeling med arter af *Lindera*, bl.a. *L. erythrocarpa*; og sammen med forældrene *Calycanthus floridus* og *C. sinensis* stod krydsningen *C. $\times$ raulstonii* 'Hartlage Wine', skabt af en gartner elev i Raulston arboretet, med blade og blomsterform som den ene forælder, *C. sinensis*, og med den bordeaux blomsterfarve efter den anden, *C. floridus*. Der er så senere krydset videre og skabt *C. 'Venus'*, som også voksede der. I en periode betragtedes *C. sinensis* som en anden slægt "*Sinocalycanthus*", og krydsningerne fik

Fig. 4. *Illicium floridanum*, art af stjerneanis. Foto: PG

navnet "x *Sinocalycalycanthus*", men disse navne er vist nu heldigvis forladt. Bag C. 'Venus' stod en anden 'Venus', nemlig *Cornus kousa* 'Venus', som er en af de seneste introduktioner i det væld af sorter af de storblomstrede *Cornus*, hvor mange var repræsenteret i skovhaven og med deres overdådige blomstring gjorde stort indtryk.

Efter en drink på Sibylle de Spoelberchs terrasse, fulgte hun os på vej til sin broder, formanden for Belgiens Dendrologiske Forening, Philippe de Spoelberchs del af godset. Efter "smør-selv-frokost" blev vi præsenteret for vores guide Anne Leitner, der skulle vise os rundt resten af dagen, nemlig i Philippe de Spoelberchs for offentligheden nyligt åbnede arboret og i hans private have Herkenrode. Samlingerne begge disse steder er optaget i plantcol, et register, hvor samlingerne i stort set alle de besøgte udflugtsmål er medtaget, internet-adresse: www.plantcol.be.

Arboretet er ca. 20 ha og afspejler Philippe de Spoelberchs hovedinteresse i løvtræer, fx slægterne *Cornus*, *Stewartia*, *Acer* og *Magnolia*, hvor især sidstnævnte står Philippe de Spoelberchs hjerte nær, endvidere er der også lagt vægt på arter med særlig gode efterårsfarver. Arboretet har tilknyttet en hovedgartner og to gartnere og rummer ca. 1500 træagtige planter. Området var indtil 1986 dækket af *Quercus rubra*, hvoraf ca. 80 er bevaret, anlæggelsen af arboretet fandt sted i årene 1986 til 1996, så planterne er stadig i relativt beherskede størrelser, og står derfor endnu i god indbyrdes afstand. Det er Philippe de Spoelberch selv der står for designet med lange udsigtslinjer, "vi-staer". Når to planter er vokset for tæt på hinanden, bliver den ene ryddet, der var

Fig. 5. *Magnolia officinalis* var. *biloba*, store obovate blade med markante indhak. Foto: PG

dog et par tilfælde, hvor det endnu ikke var udført, fordi Philippe de Spoelberch havde svært ved at beslutte, hvilken der måtte lade livet. Efter et træ var fældet blev stubben og de overliggende rødder omhyggeligt fjernet for at imødegå svampeangreb, bl.a. af rodfordærver.

På det første stykke vej fra besøgscenteret lagde vi især mærke til arter og kultivarer af ambratræ, *Liquidambar styraciflua*, *L. orientalis*, *L. formosana* og *L. acalycina*, også arter og kultivarer af tupelotræ, *Nyssa sylvatica*, *N. sylvatica* var. *ursina*, *N. aquatica* og *N. sinensis*, endvidere *Acer campestre* 'Red Shine' med røde frugter, *A. buergerianum* 'Hime kaede' og 'Naruto', og *Liriodendron chinense*, som vi senere på turen skulle lære mere om.

Favoritplanten *Magnolia* sås indplantet stort set overalt, herunder også rigtig mange ikke navngivne krydsninger. Især de storbladede arter tiltrak sig vores opmærksomhed, der var de amerikanske arter *Magnolia tripetala* og *M. macrophylla* (med varieteten *M. macrophylla* var. *ashei*, der er lidt mindre end arten, og som allerede blomstrer få år gammel), disse to arter adskilles indbyrdes ved at *M. macrophylla* har indhak, ører, ved bladbasis; og

Fig. 6. *Lindera obtusiloba*, smukke trelappede blade, som får en god høstfarve. Foto: PG

så var der de to storbladede, østasiatiske arter *M. obovata* og *M. officinalis*, sidstnævnte med varieteten *M. officinalis* var. *biloba*, som har et markant indhak i bladspidsen (fig. 5). Bladene på de østasiatiske arter er netop obovate, dvs. omvendt ægformede, hvor de amerikanske arters blade er bredest på midten. De to østasiatiske arter er indbyrdes nært beslægtede, de kan skelnes ved, at *M. obovata* har purpurtonede skud, hvor *M. officinalis* har gulgrå skud. Som navnet viser, anvendes *M. officinalis* som lægeplante i Kina mod alverdens dårligdomme, og den er derfor sandsynligvis udryddet i naturen.

I et større område var plantet et stort udvalg af magnoliasorter frembragt i New Zealand, vi kom ikke helt derover, og der var måske heller ikke så meget at se, da de var afblomstrede. Endvidere var af "sikkerhedshensyn" plantet en kopi af nationalsamlingen af *Ilex*; den findes i Bokrijk, som vi besøgte nogle dage senere. *Ilex* er dog ikke en slægt, som Philippe de Spoelberch har nogen særlig passion for. Men vi så mange flere

spændende planter, her skal blot nævnes yderligere tre, nemlig *Chaenomeles sinensis* (hidtil regnet som en særskilt slægt: *Pseudocydonia sinensis*) med en flot bark, *Syringa reticulata* subsp. *pekinensis*, som i udseende ligner en *Fraxinus ornus*, og *Lindera obtusiloba* med blade som minder om sassafras (fig. 6).

Vi forlod nu arboreret og gik ind i Philippe de Spoelberchs private have, **Herkenrode** på ca. 10 ha. Ikke så langt fra hans bolig stod Belgiens største *Chamaecyparis obtusa*, endvidere plantet meget beskyttet den meget sjældne *Neoshirakia japonica*, hidtil *Sapium japonicum* (fig. 7), som ifølge Philippe de Spoelberch har de bedste efterårsfarver af alle. En konkurrent til denne, hvad efterårsfarver angår, er *Disanthus cercidifolius*, et medlem af troldnødfamilien; den voksede i nærheden. Vi så også en *Sequoia sempervirens*, hjembragt som frø af Philippe de Spoelberch fra studieophold i Amerika i 1960'erne. Der havde stået et andet belgisk rekordtræ, nemlig en *Pinus cembra*, desværre stod den midt i en af de af Philippe de Spoelberch anlagte vistaer, men han nænnede alligevel ikke at fjerne den; for nogle år siden løste en storm hans problem! Op ad huset klatrede roser, blåregn og kiwi, og der blev brugt meget energi på hele tiden at vikle skud ud, så de ikke snoede sig omkring ophænget!

Ude i haven så vi især arter og former af *Rhododendron*, som var Philippe de Spoelberchs første passion, den blev siden afløst af *Acer*, og havde nu, som tidligere nævnt, bredt sig til *Magnolia*, men også til *Lindera* og *Stewartia*. Sidstnævnte slægt var ud over den mest velkendte *S. pseudocamellia*, hvor de første blomster netop havde åbnet sig, repræsenteret af *S. serrata*, *S. rostrata*, *S. monadelphica*, men

Fig. 7. *Neoshirakia japonica* (syn. *Sapium japonicum*), sjælden art i Euphorbiaceae, får smukke høstfarver. Herkenrode. Foto: PG

Fig. 8. Et sjældent øjeblik hvor hele gruppen er samlet, her foran en af de mange sorter af blomstrende *Cornus kousa* i Herkenrode, guiden Anne Leitner med "hatten i hånden". Foto: B&OL

også af de to amerikanske arter *S. malacodendron*, der stod med store blomsterknopper, og *S. ovata* 'White Satin'; de amerikanske arter ses sjældent i kultur i Europa. Mange steder sås forskellige sorter af blomstrende *Cornus kousa* (fig. 8), og vi fik et lille fif til at skelne *C. kousa* fra underarten *C. kousa* subsp. *chinensis*: På bagsiden af bladene på *C. kousa* ses langs hovedbladnerven og lidt ud langs sidernerverne områder med brunlige småhår (fig. 9), bagsiden af bladene på *C. kousa* subsp. *chinensis* er helt grønne.

Et andet afsnit af haven var for ca. 150 år siden anlagt som engelsk landskabs-have, en stor *Liquidambar styraciflua* stammede fra dengang. Den egentlige have afgrænsedes af en såkaldt ha-ha, et anlagt lodret niveauspring på et par meter, som ikke ses fra haven, og som gør, at haven ser ud til at fortsætte ud i landskabet, men som kunne forhindre indtrængen, fx af zebraer og andre eksotiske dyr, man engang har haft græssende neden for

Fig. 9. *Cornus kousa* med områder med brunlige småhår på bladundersiderne, underarten *C. kousa* subsp. *chinensis* har ikke disse hår. Foto: B&OL

muren. Nogle interessante træer i denne del af haven var *Magnolia salicifolia* med rødlig nye skud (denne form blev tidligere benævnt var. *concolor*), og *M. fraseri* var. *pyramidata*, som stammer fra Georgia ligesom den nært ved voksende *Franklinia alatamaha*, som dog ikke så ud til at trives særlig godt. Her var også *Trochodendron aralioides* plantet ved en *Cryptomeria japonica*. Det skulle efter sigende være Jelena de Belder, den nu afdøde ejer af morgen-

Fig. 10. Den stormskadede fugleredegran, *Picea abies* 'Nidiformis', i Kalmthout arboretet. Foto: B&OL

dagens udflugtsmål Kalmthout arboretet, der mente, at denne kombination skulle få *Trochodendron* til at trives bedre, og Philippe de Spoelberch havde derfor fulgt hendes råd om at plante sådan.

Søndag d. 22. maj gik turen først til **Kalmthout** arboretet få kilometer fra grænsen til Holland, det sidste stykke vej inden vi nåede frem kørte vi gennem fyrreskove med store, forvildede, violet blomstrende *Rhododendron ponticum*. Vi blev budt velkommen af vores guide Bie Wouters-Ceuppens, som er den eneste stadig aktive af grundlæggerne af arboretet tilbage i 1970'erne. Hun havde fungeret først som ghost-writer for, siden som co-writer med Jelena de Belder, der efter eget udsagn kunne ti fremmedsprog, men alle på slovensk!

Kalmthout ligger i en oprindelig fattig hedeegn, og i ca. 1850 startede på området en planteskole med nåletræer, som blev solgt til godser etc. på egnen. Nogle

steder står fra den tid stadig enkelte nåletræer eller smårækker heraf, og de er de eneste nåletræer i arboretet. Nu indplanter kun nåletræer som erstatning for nåletræer, som stormfældes eller på anden måde går tabt. Særlig bemærkelsesværdig var den kolossale fugleredegran, *Picea abies* 'Nidiformis', som måske var blevet ekstra markant efter at en storm for ca. fem år siden havde ødelagt den ene side, så man kunne se ind i den (fig. 10).

Omkring år 1900 etableredes på området en ny planteskole nu med bladstedsegrønt, og herfra stammer store foryngede eksemplarer af gamle rhododendronhybrider, blandt disse beundrede vi specielt en overvældende blomstrende *Rhododendron* 'Everestianum', som er en krydsning mellem *R. caucasicum* og *R. catawbiense* 'Gomer Waterer'. Jelena de Belder overtog i 1950 den da noget forsømte planteskole, og begyndte opbygningen af det, der efterhånden blev til Kalmthout arboretet (fig. 11).

Fig. 11. Kalmthout arboretet opleves som en stor, smuk have. Foto: PG

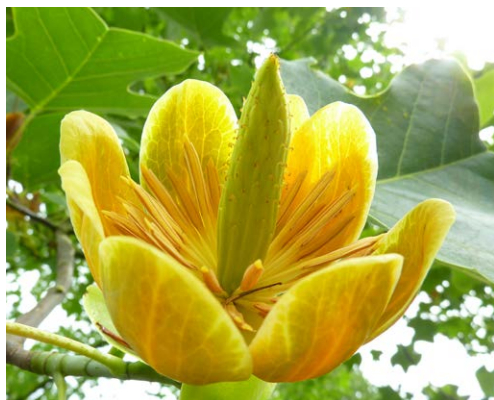

Fig. 12. *Liriodendron chinense*. Sammenlign med fig. 18. Foto: PG

Ved en lille lund med ca. ti *Cryptomeria japonica* i smårækker stammende tilbage fra den første planteskole var *Trochodendron aralioides* plantet i det efter Jelena de Belders opfattelse rette selskab. Vi så og kunne mærke duften fra den orange blomstrende *Rhododendron luteum*, azaleaen, der giver duften til hybrider. I sit hjemland Tyrkiet vokser den sammen med den blåviolette *R. ponticum*, denne farvekombination ville man nok være tilbageholdende med i kultur!

Jelena de Belder havde en særlig interesse for *Hamamelis*, og vi så mange for længst afblomstrede sorter frembragt af hende, blandt andet en hængende form *H. x intermedia* 'Pendula', endvidere en del eksemplarer af vildtindsamlede *Rhododendron yakusimanum*. To 60 år gamle *Metasequoia glyptostroboides* var hver for sig imponerende, for den ene var den højeste, men den andens stamme var flottere! Vores guide gav også et lille trick til at skelne mellem *Acer japonicum* og *A. palmatum*, førstnævnte har de tykkeste bladstilke.

Vi så blomstrende *Liriodendron*, både den amerikanske *L. tulipifera*, der har grønligt gule blomster med en orange

ring, og den kinesiske *L. chinense* med nærmest brunorange blomster. En stor rødbyg med lyserøde bladkanter *Fagus sylvatica* 'Purpurea Tricolor' gjorde indtryk, et tidligere sortsnavn herfor er 'Roseo-marginata'. Endelig skal nævnes *Sassafras albidum*, hvor man på en enkelt kvist kunne se alle fire bladformer: Et helt blad, et blad med to sidelapper, og to blade med en sidelap til hver side, en "venstrevante" og en "højrevante".

I forbindelse med arboretet lå et lille plantesalg med mange meget sjældne, især træagtige planter til meget moderate priser, nogle af deltagerne fik et par rariteter med sig, om end en enkelt gav sig ud for noget andet end den var. Det skulle afsløre sig senere på dagen!

Turen gik videre til arboretet **Hof ter Saksen**, hvor vi blev mødt af en meget velforberedt guide Christa Maes. Dette arboret rummer mange spændende træer med en vis vægt på kinesiske arter, mange bærer således artsepitetet "chinensis" eller "sinensis", fx *Poliothyrsis sinensis*, som nu sammen med den beslægtede *Idesia* er indlemmet i Salicaceae, *Liriodendron chinense* med brunorange blomster (fig. 12), *Prinsepia sinensis* (Rosaceae), *Toona sinensis*, som kan minde om skyrækker, *Ailanthus*, men som hører til Meliaceae, *Tsuga chinensis* samt *Dipteronia sinensis*, som var den eneste slægt ud over *Acer* i Aceraceae, som nu sammen med Hippocastanaceae er blevet inkluderet i Sapindaceae; *Dipteronia* adskiller sig fra *Acer* ved at vingerne på frugterne af *Dipteronia* går hele vejen rundt. Vi så også *Sinowilsonia henryi*, en stor busk monotypisk i Hamamelis-familien og opkaldt efter "Kineser-Wilson", altså Ernest Wilson, den nok berømteste af alle plantejægerne.

Stedet er endvidere præget af en del store op mod 200 år gamle træer, fx en enorm *Thuja plicata*, hvor hele selskabet med sikkerhed kunne have gemt sig mellem de nedadbuende, rodslående grene (fig. 13). Afslutningsvis så vi drivhusområdet, hvor vi fik overrakt seks småplanter af en muligvis nyopdaget lindeart, *Tilia hyrcanica*, som stammer fra Sibirien, så hårdførheden skulle ikke være et problem.

Så gik det videre vestpå til **Het Leen**, et "amtsligt" arboret, hvor vi blev mødt af Jan de Langhe, der er tilknyttet Gents botaniske have, men han virker også ved Het Leen vist nærmest på frivillig basis. Ethvert spørgsmål, der ikke umiddelbart kunne besvares af vores guide på Hof ter Saksen, henviste hun til Jan de Langhe, for "han vidste alt," og det skudsmål levede han virkelig op til! I modsætning til de

øvrige besøgte, offentligt tilgængelige samlinger er Het Leen arboretets samling ikke optaget i plantcol.

Ved indgangen var samlet en del krukker med ikke hårdføre arter, fx en blomstrende *Ilex glabra*, *Quercus insignis*, egearten med de største ager, fra Vera Cruz i Mexico, hvor den bliver 40 m høj, og *Lophostemon confertus*, hidtil *Tristania conferta*. Vi passerede *Firmiana simplex*, x *Sycoparrotia semidecidua*, som er en oprindelig i Schweiz skabt krydsning mellem *Sycopsis sinensis* og *Parrotia persica*, der begge hører til Hamamelidaceae, endvidere *Fortunearia sinensis*, som er monotypisk også i Hamamelidaceae, *Tsuga mertensiana*, *Neviusia alabamensis*, *Gleditsia* x *texana*, som er en naturligt opstået krydsning mellem *G. aquatica* og *G. triacanthos*, *G. ferox* og *G. macracantha* samt *Catalpa duclouxii*, som har lange tynde

Fig. 13. *Thuja plicata*, stort gammelt eksemplar i Hof ter Saksen arboretet. Foto: PG

Fig. 14. Bladene på *Carpinus* har lige sidenener (øverst), bladene på *Ostrya* har buede og sekundære sidenener (nederst). Foto: B&OL

bælge og med rødlig hår ved overgangen fra bladstilken til bladpladen, den opfattes ikke længere blot som en form af *C. fargesii*.

Jan de Langhe demonstrerede hvorledes man på bladene kan skelne *Carpinus*, avnbøg, der har åbne frugter, fra *Ostrya*, humlebøg, der har lukkede frugter: *Carpinus* har lige sidenener i bladene, på *Ostrya* er de buede og der er sekundære sidenener (fig. 14).

Debregeasia edulis er en smalbladet busk i nældefamilien, men man kan nu roligt røre ved den, og den udvikler spiselige bær. *Magnolia sargentiana* var. *robusta* har meget smukke purpurtonede blade, denne varietet er kun fundet én gang i naturen, selvfølgelig af Ernest Wilson, og fordi afkommet er temmelig variabelt, er der en formodning om, at der er tale om en naturhybrid mellem *M. sargentiana* og *M. campbellii*, hvilket kan forklare den rimeligt gode hårdførhed, i hvert fald klart bedre end af de mulige forældre.

Vi fik et tip til at afgøre, om et nåletræ var en *Cephalotaxus*, blommetaks: På *Cephalotaxus* knækker en nål helt over første gang man mellem to fingre forsøger at bøje nålens ender mod hinanden, det gælder desuden kun én art af *Abies*, nemlig *Abies balsamea*, som således også kan skelnes fra de øvrige arter af *Abies*.

Et meget smukt blomstrende og velproportioneret eksemplar af *Idesia polycarpa* var. *vestita* blev beundret (fig. 15), denne varietet har mere hårede blade end arten, men har lige som den de karakteristiske kugleformede vorter på bladstilkene, endvidere sås to repræsentanter for den store *Zanthoxylum*-slægt, nemlig *Z. simulans* og *Z. piperitum*, begge med den

Fig. 15. *Idesia polycarpa* var. *vestita*, et meget smukt træ i Het Leen arboretet. Foto: PG

Fig. 16. *Rehderodendron macrocarpum*, sjælden art i Styracaceae. Foto: PG

for slægten påfaldende syrlige stærke duft og de mange spidse torne. Vi så desuden en usædvanlig busk beslægtet med *Tilia*, nemlig *Grewia biloba* var. *parviflora*.

Der var også hjælp til at skelne yngre eksemplarer af *Acer triflorum* fra *A. griseum*: Med en lup vil man kunne se, at på *A. triflorum* udgår regelmæssige, lige hår fra bladenes hovednerver, mens de tilsvarende hår på *A. griseum* er mindre og mere tilfældigt siddende. Med tiden får *A. griseum*, papirbarkløn, den karakteristiske bark.

Eucommia ulmoides er et ret anonymt lille træ, men er interessant ved at være det eneste "gummitræ" fra tempererede egne. Endvidere så vi *Cornus sanguinea* opstammet som træ, og *C. walterii*, som skelnes fra *C. macrophylla* ved at bladene er mindre og ikke så blålige, en anden usædvanlig art var *Caesalpinia decapetala*, og vi så *Thujopsis dolabrata* med kogler. Og så igen en blomstrende *Liriodendron chinense*, og nu fik vi en sikker metode til

at skelne det kinesiske og det amerikanske tulipantræ fra hinanden: De nyudsprungne blade på *L. chinense* er purpurtonede, og bladene har aldrig mere end fire lapper, på *L. tulipifera* forekommer blade med nogle ekstra små sidelapper. I krydsninger mellem arterne videreføres begge egenskaber om end i svækkede former, altså har hybrider både tonede, nyudsprungne blade og enkelte blade med en ekstra lille sidelap.

Efter et område med mange arter af eg, fx *Quercus dentata* og *Q. macranthera*, og videre gennem et stykke med arter og krydsninger af *Aesculus*, fortsatte vi ad en relativt nyanlagt sti langs et vandløb, og her var mange unge rariteter: *Ehretia dicksonii*, *Styrax wuyuanensis*, *Sassafras tzumu*, den kinesiske sassafras som adskiller sig fra sin mere velkendte amerikanske slægtning *S. albidum* ved at have spidse og oftest trelappede blade, *Rehderodendron macrocarpum* (fig. 16), *Euscaphis japonica* (fig. 17) og en del *Viburnum*-arter, fx

Fig. 17. *Euscaphis japonica*, sjælden art i Staphyleaceae. Foto: PG

V. cylindricum, hvor man kan skrive i belægningen på bladene, og *V. oderatissima*, med fine fordybninger i bladnervehjørnerne, hvor der lever små mider! Midt på stien stod en *Sequoia sempervirens*, måske stien engang kunne føres gennem træet i en tunnel?

Til sidst nåede vi ind i et område omkranset af beskyttende mure, hvor mere sarte arter var placeret. Nogle af os glædede os over at opdage en mindre plante mærket "*Melliodendron xylocarpum*", som er en art i *Styrax*-familien, men Jan de Langhe kunne fortælle, at denne plante, som vist alle andre planter i det kontinentale Europa, der bærer dette navn, var fejletiketteret. I virkeligheden er der tale om *Pterostyrax corymbosus*, en art af epaulettetræet, men en førende specialplanteskole fra Boskoop i Holland har for en del år siden haft en forkert navngivet plante, og herfra er denne plante så blevet udbredt, fx her til Het Leen, og også til det tidligere på dagen besøgte plantesalg i Kalmthout arboretet!

Mandag d. 23. maj var første punkt på programmet den nationale botaniske have i **Meise**, nordvest for Bruxelles. Vi mødte vores guide Dirk de Meyere, som er havens kurator for træer og buske, hvoraf der er ca. 5700. Haven er anlagt i 1938 ved udflytning af den botaniske have nær Bruxelles' centrum, hvor rester er tilbage, disse henligger nærmest som en mindre offentlig park gennemskåret af vej og jernbane.

Den nuværende botaniske have er anlagt i den tidligere park omkring slottet Bouchout, som ejedes af kong Leopold og som fungerede som bolig for hans søster enkekejserinden af Mexico til hendes død i 1927. En del af de store træer stammer

Fig. 18. *Liriodendron tulipifera*, bemærk de ekstra små sidelapper ("brede takker") på nogle af bladene. Sammenlign med fig. 12. Foto: PG

tilbage fra slotsparken, nogle blev flyttet fra den gamle botaniske have, og ellers er der i årene omkring 1980 sket en del nyplantering af træer og buske, blandt andet på en større skrånende plæne, hvor vi så mange forskellige amerikanske *Tilia*, efter nyere botanisk opfattelse måske alligevel ikke så mange forskellige, en del arter og kultivarer af *Juglans*, *Quercus* og andre velkendte slægter, heriblandt mange med særlige bladformer.

Der stod en *Morus australis*, som måske blot er en form af *M. alba* med lidt langagtige blade. *Morus* er en lidt problematisk slægt at udrede, fx mente Dirk de Meyere, at den *Morus* vi så med indskårne blade *M. alba* 'Laciniata' nok var en hybrid mellem *M. alba* og *M. nigra*. Så fik vi lejlighed til at teste vores nyerhvervede viden om forskellen på bladene på de to arter af *Liriodendron* (fig. 18), vi så også en livskraftig krydsning imellem disse, et knap 30-årigt træ havde allerede stammediameter på ca. 30 cm. Vi lærte, at den kinesiske *Tilia oliveri* og den nordame-

Fig. 19. *Tilia oliveri* (t.v.) og *Tilia americana* var. *heterophylla* (t.h., med mørke pletter inderst ved sidenervene). Foto: PG

rikanske *T. americana* var. *heterophylla*, som ser meget ens ud, kan skelnes ved at sidstnævnte har nogle mørke pletter inderst ved sidenervene i bladene (fig. 19).

En *Parrotia persica*, som var flyttet fra den oprindelige botaniske have i ca. 1953,

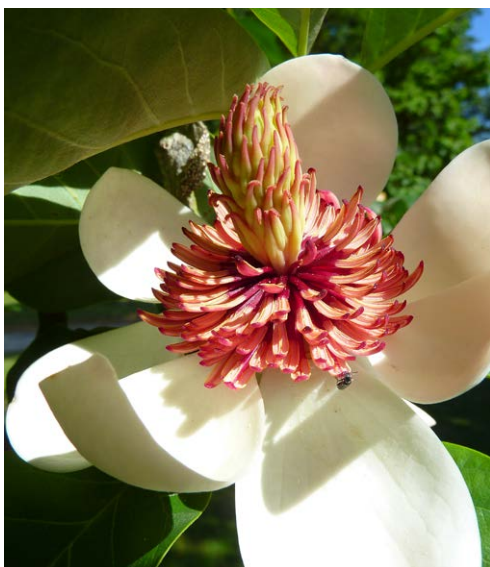

Fig. 20. *Magnolia x wieseneri* med en overvældende duft af ananas. Foto: PG

havde en anseelig størrelse, og måtte nok være Belgiens største. En *Paulownia tomentosa*, der stod med masser af gamle frugter, havde været helt nedfrosset i 1980, men var igen vokset til et ret stort træ. En *Diospyros lotus* sås med sin karakteristiske bark med kvadratiske blokke. En *Aesculus x carnea* 'Marginata' med gule bladkanter var den største i Belgien, desværre var den slået meget tilbage til stamformen. Vi så *Magnolia x wieseneri* (fig. 20), som er en krydsning mellem *M. obovata* og *M. sieboldii*, denne hybrid har blomster med en meget kraftig ananas-duft, desværre er vækstformen ofte noget rodet. En klon *M. x wieseneri* 'Aashild Kalleberg' frembragt af nordmanden Olav Kalleberg og navngivet efter hans hustru, skulle angiveligt have en bedre vækstform, men det kunne nu ikke ses.

I haven lå et mindre pinet, som led under krigen, fordi besættelsesstyrkerne dér hentede juletræer, nogle har nok været ganske særegne til formålet. Der var i 1980 sket en del nyplantninger, men desværre havde ledelsen af haven ikke dengang fulgt kuratorens ønske om størrelsen af det disponible areal, så nu stod mange af nåletræerne alt for tæt. En *Fitzroya cupressoides* havde i mange år stået i drivhus, og den var blevet det største eksemplar i Belgien, men nu var den plantet ud, og derfor var væksten gået i stå. En lille *Picea torano*, tidligere *Picea polita*, stod nydelig med rigtig mange kogler, hvilket kunne bekymre, fordi det kunne tyde på, at den var døende.

Vi passerede en samling af buske, plantet efter det nu forældede Dahlgreen'ske system, iblandt stod en del interessante træer, fx en *Alnus subcordata*, der på bare 33 år var blevet et gigantisk træ. Gruppeplantninger med *Nothofagus*

Fig. 21. *Cyclocarya paliurus*, har cirkulære vinger omkring frugterne, i modsætning til to sidevinger hos arter af slægten *Pterocarya* (vingevalnød), fra hvilken den er udskilt. Foto: PG

Fig. 22. Philippe de Spoelberch (t.v.) og Louis Bégasse de Dhaem er parate til at vise os rundt i Tervuren arboretet. Foto: PG

obliqua og *Liquidambar orientalis* var foretaget, for at disse lidt sarte arter kunne støtte hinanden i opvæksten. En *Acer griseum* var muligvis rekordtræ i Belgien.

I et tidligere planteskoleområde beskyttet af store nåletræer afprøvedes en del sartere rariteter, hvoraf mange nu havde opnået højder på 3 – 5 meter, fx *Alniphyllum fortunei*, *Distylium racemosum*, *Ehretia dicksonii*, *Sapindus drummondii*, *Tetracentron sinense*, *Lindera megaphylla*, *Neolitsea sericea*, *Nothofagus dombeyi*, *N. fusca*, *Rhamnus alaternus*, *Nyssa aquatica*, *Aphananthe aspera* og *Cyclocarya paliurus* (fig. 21), arter, som også bør forsøges i Danmark. Det handler for nogle af arterne nok om at vente med at udsætte dem for ekstreme vejrforhold, indtil de har opnået en god størrelse.

Et større område var tilplantet med arter og kultivarer af *Quercus*, bl.a. *Q. phellos*. Vi passerede undervejs endnu nogle sjældenheder, fx *Rhamnella franguloides* og *Maddenia himalaica*. Tiden tillod desværre ikke nærmere studier af artssamlingerne af *Hydrangea*, *Acer*, med fx *A. davidii* 'George Forrest', og *Platanus*, med fx *P. occidentalis*, som tydeligvis ikke trivedes. Nær slottet sås en 200-årig *Alnus glutinosa* med helt hul stamme, 120 cm i diameter, en stor og frodig *Juglans regia x nigra*, en ca. 40 m høj *Liriodendron tulipifera*, et eksemplar af de i 1948 første gang til Europa indførte *Metasequoia glyptostroboides*, samt en *Fraxinus excelsior* 'Diversifolia', endnu et belgisk rekordtræ.

Ved den overdådige frokostbuffet, som blev indtaget på slottet, mødtes vi med Philippe de Spoelberch, som netop den dag fyldte 70 år, men alligevel havde han valgt at afsætte sin eftermiddag til at vise os omkring på dagens andet udflugtsmål **Tervuren** arboretet. Det blev

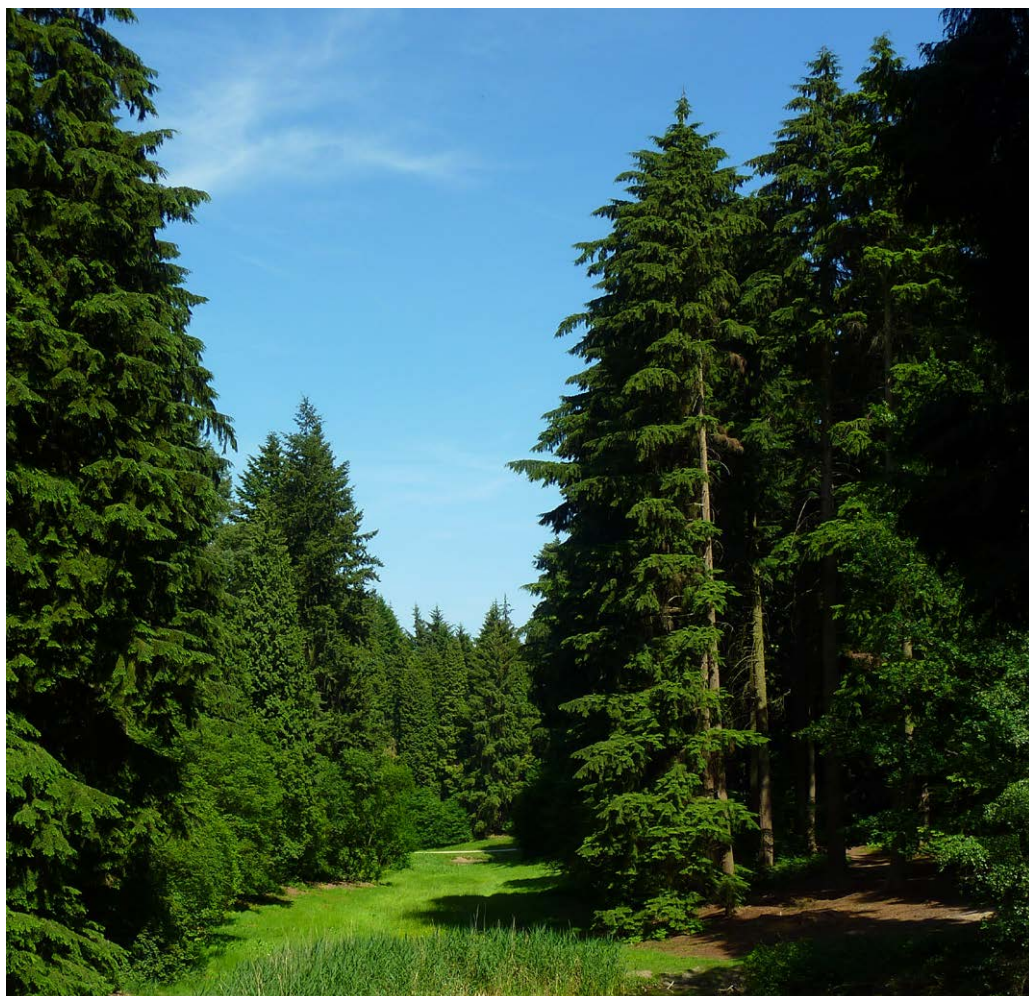

Fig. 23. Tervuren arboretet er præget af de høje hundredårige nåletræer. Foto: PG

oprettet i 1902 som statsligt forsøgsområde, hvor man ville teste skovtræer fra hele verden. Arboretet er nærmest anlagt som et verdenskort, hvor træer, buske og småplanter er placeret efter deres geografiske hjemegn, med tiden har enkelte planter flyttet sig lidt rundt i verden, og ideen om den stringente geografiske orden bliver ikke længere overholdt så nøje, nu hvor det videnskabelige formål med arboretet for længst er opgivet! Af økonomiske grunde skete der nu kun lidt i arboretet, priserne på træ er lave, så der blev kun foretaget få udtyndinger og få, men ofte

geografisk forkerte nyplantninger. Philippe de Spoelberch, som nu var sekunderet af kassereren Louis Bégasse de Dhaem fra Belgiens Dendrologiske Forening (fig. 22), havde valgt at vise os Nordamerika.

Hvor de andre besøgsmaal på turen havde karakter af haver eller parker, var Tervuren arboretet med de ca. 100 år gamle træer snarere en skov, og hvor løvtræerne dominerede på de øvrige besøgsmaal, var det her nåletræerne (fig. 23). Vi startede i Alaska, som kun var repræsenteret med *Picea sitchensis* med den karakteristiske afskallende bark, der

Fig. 24. *Abies grandis* med glat grønlig tværstribet bark. Foto: PG

Fig. 25. *Pseudotsuga menziesii* (syn. *P. douglasii*) med korkagtig bark. Foto: PG

efterlader røde områder, og som i øvrigt er den eneste amerikanske *Picea*-art med papiragtige kogleskæl. Videre til British Colombia med *Tsuga heterophylla* og *T. mertensiana*. Førstnævnte er størst, gror ved kysten, har flade nåle og mindre kogler, sidstnævnte er mindre, gror i bjergene, har spredte og mere blålige nåle (UV-beskyttelse) og større kogler. Og længere sydpå: *Xanthocyparis nootkatensis* (hidtil *Chamaecyparis nootkatensis*), *Picea contorta*, *Alnus rubra*, *Populus trichocarpa*, *Castanea dentata*, der har mere tandede blade end den europæiske *C. sativa*, samt *Liriodendron tulipifera*.

Fra det vestlige USA: *Abies procera* med glat bark, *A. grandis*, der vokser hurtigt, dør ret tidligt, har lange nåle med uens længder, og glat grønlig bark, hvor årstilvæksten tydeligt ses som ringe på tværs af stammen (fig. 24), og *A. concolor*,

fra bjergområder og med blå nåle. *Pseudotsuga menziesii* (førhen *P. douglasii*) med tyk, nærmest korkagtig bark (fig. 25), også en sydlig form, der dog trives dårligt i Belgien. En metode til at adskille slægterne: *Abies* har kogler som sidder oven på grenene, som lys på et juletræ, *Thuja* har oprette kogler, *Picea*, *Tsuga* og *Pseudotsuga* har hængende kogler. Og selvfølgelig så vi de berømte *Sequoia sempervirens* og *Sequoiadendron giganteum*.

Acer-slægten var blandt andet repræsenteret ved: *A. circinatum* i skovkanten, eneste i palmatum-serien fra Amerika, den har oprette frugtstande, *A. macrophyllum*, hvor man ikke skal røre ved frugterne, der har stive irriterende hår som glasnåle, *A. negundo*, *A. spicatum*, *A. pennsylvanicum*, med fint stribet bark, *A. rubrum*, *A. saccharum*, sukkerløn, og *A. saccharinum*, sølvløn, sidstnævnte bør

ikke plantes tæt ved bygninger, fordi store grene let brækker af, og så en helt forvildet art fra Asien, nemlig *A. rufinerve*.

En lille sydamerikansk enklave blev passeret med *Araucaria araucana* (fig. 26), hvor flere træer havde ansats til kogler, de er brune og hængende på hantræer, men runde kugler på huntræer; man kan vurdere alderen på *Araucaria* ved at der hvert andet år anlægges en ny etage af grene. Endvidere sås *Nothofagus betuloides*.

Tilbage nu igen til området repræsenterende det østlige USA, hvor der voksende tre arter af *Carya*, nemlig *C. ovata* med fem småblade og skællet bark, *C. laciniosa* med syv småblade, og *C. cordiformis* med ni småblade, gul knop og små riller i bar-

ken. Endvidere *Juglans nigra* med rund frugt og en flot stribet bark, *Chionanthus virginicus*, *Magnolia tripetala*, *M. acuminata*, som har grønlig blomster, og *M. acuminata* var. *subcordata* med mere gullige blomster.

Betula lenta og *B. alleghaniensis* (tidligere *B. lutea*), som er skovtræer, har ikke den ellers for birk så velkendte hvide bark. Vi så eksemplarer af den femnålede *Pinus strobus*, der har store klistrede kogler, disse træer var, fordi de står isoleret, ikke som det vanligt ses angrebet af rustsygdom. Endvidere sås *Fagus grandifolia* med små tænder på bladene, og *Ostrya virginiana*.

Fig. 26. På vej ind under abetræerne (*Araucaria araucana*) i den sydamerikanske enklave i Tervuren arboretet. Foto: PG

Fig. 27. Den umådeligt velplejede botaniske have i Leuven. Foto: PG

Ved turens afslutning overrasktes Philippe de Spoelberch af Jens Bech Jensen en *Camellia japonica* 'Sun of Korea', som skulle være absolut hårdfør i det danske klima og vel så meget mere i det belgiske!

Tirsdag d. 24. maj kørte vi først til **Kruidtuin Leuven**, altså byen Leuven's "krydderhave", oprindeligt anlagt som have med lægeplanter hørende til universitetet i Leuven, som er det ældste (fra 1425) i Nederlandene, men nu er den en lille, umådelig velplejet botanisk have hørende til byen Leuven (fig. 27). Haven var ikke blot en samling af arter, men havde klart det formål at vise byens befolkning mulighederne i en have, for på bare 2,2 ha var der alle tænkelige haveelementer, så det var en meget intens oplevelse. Den

oprindeligt aftalte guide havde fået forfald, men en meget venlig og ganske kyn- dig lokal turistguide Guido Claesen stod parat til at vise os rundt.

Foran det tropiske drivhus så vi *Hali- modendron halodendron* og i en krukke *Sophora tetraptera*. Vi gik forbi en lille sten- have, og igennem et orangeri, hvor de fleste planter nu havde forladt deres vin- terophold og var kommet ud at stå for- skellige steder i byen, og i en lille vand- planteafdeling sås fx ris, *Oryza sativa*. En kaktussamling var doneret til haven, des- værre var der problemer med tyverier. En afdeling var anlagt som frugthave, med ca. 500 forskellige sorter, dog ingen kirse- bær og valnød, de træarter ville blive for store. Frugt og endda vinblade forsvin- der, dvs. tages af de besøgende. Der blev

vist kompostering, og der var bistader og hønsegård, igen med oplysning som formål, ikke mindst over for børn. En forsænket lun haveafdeling lå ved siden af en bygning, der engang havde fungeret som pesthus, men nu var der tilbygget et drivhus i viktoriansk stil fyldt med arter af pelargonie. Sluttelig kiggede vi indenfor i det lille alpinhus.

Turen gik videre til **Bokrijk**, som er en blanding af et frilandsmuseum og et arboret, vi koncentrerede os om sidstnævnte. Vi blev budt velkommen af vores guide Jef van Muelder, som er kurator for arboretet. Arboretet var på ca. 20 ha og grundlagt i 1960, oprindeligt systematisk beplantet, men senere mere blandet. Desværre bestod skiltningen mest af numre, og ikke af navne, så det var undertiden lidt vanskeligt at få fastslået arten af alle

de interessante planter, vi så undervejs.

Bokrijk rummer den nationale samling af *Ilex* og bambus. Af *Ilex* bemærkedes fx den eneste kendte sort med varigerede blade *I. opaca* 'Stewart's Silver Crown', *I. opaca* x *myrtifolia*, den krybende japanske art *I. rugosa* og en form af *I. chinensis* med klart lyserøde nye skud. Af bambusarter fx *Phyllostachys aureosulcata*, og *P. vivax* som på 18 år var blevet 8 m høj og var helt hårdfør (fig. 28). Stænglerne var så tykke, at besøgende havde indridset navn, etc.

På en lille ø i en sø stod *Taxodium distichum* var. *imbricatum*, tidligere *T. ascendens*, den vokser klart bedre på bredden end ude i vandet, endvidere kalla-arten *Zantedeschia aethiopica*. Undervejs så vi i øvrigt Belgiens største *Glyptostrobus pensilis*.

Tidligere havde der været en hel del *Acer* i samlingen, men mange var des-

Fig. 28. De imponerende *Phyllostachys vivax* i Bokrijk arboretet. Foto: B&OL

Fig. 29. *Magnolia virginiana*, halvstedsegrøn art fra SØ-USA, men fuldt hårdfør. Foto: PG

værre gået tabt pga. *Verticillium*, kransskimmelsvamp, vi så dog *A. cappadocicum* 'Aureum', den fastigate *A. cappadocicum* subsp. *lobelli*, *A. monspessulanum* og *A. carpiniifolium*. Bananpalmen *Musa basjoo* blev dækket af op mod en meter visne bregneblade for at beskytte den om vinteren; frugterne af denne art er ikke spiselige.

Fig. 30. *Illicium lanceolatum*, stedsegrøn sydkinesisk art, er ikke særlig hårdfør. Foto: PG

Quercus var også repræsenteret, fx med *Q. john-tuckeri*, *Q. kelloggii*, *Q. mexicana*, *Q. glauca*, og en hybrid af *Q. suber*, kaldt 'Bokrijk Mystery', som klarer selv de hårdeste vintre uden problemer. Endvidere var der en sjælden poppel, *Populus glauca*, som springer meget sent ud, og som klart ikke trivedes særlig godt, en ca. 7 m høj *Alangium platanifolium*, og i et særligt af-lukke stod en *Lithocarpus henryi*.

Flere arter af *Magnolia* så vi, fx en ko-reansk form af *M. sieboldii*, *M. dawsoniana*, der dog endnu ikke havde blomstret, *M. grandiflora* 'Victoria' og *M. virginiana* (fig. 29), som stammer fra det sydøstlige USA, men er fuldt hårdfør. Ifølge Jef van Muelder burde vi i det nordvestlige Europa afprøve flere arter fra det subtropiske Nordamerika, det er nemlig som om det ikke er lykkedes en del arter at finde tilbage fra det refugium, de søgte dér under sidste istid, så de nu i naturen forekommer i egne, hvor de måske slet ikke trives optimalt.

I et beskyttet gårdmiljø voksede *Daphniphyllum macropodum*, *Myrica californica*, *Firmiana simplex*, *Photinia x fraseri*, *Albizia julibrissin* (ca. 8 m), *Magnolia macrophylla* var. *ashei* og *Illicium lanceolatum* (fig. 30). Vi fortsatte ud i et woodland-område med gamle skovfyr som overstandere og med mange interessante nyplantede arter (fig. 31). Her var hele *Ilex*-samlingen udplantet, endvidere sås en hel del efter sigende hårdføre stedsegrønne *Magnolia* (tidligere slægtsnavne *Michelia* og *Manglietia*), en *Taiwania cryptomerioides* indsamlet højt oppe i bjergene, endvidere *Tetracentron sinense*, flotte *Stewartia pseudocamellia* og en gigantisk *Cedrus atlantica*.

Dagens og turens sidste punkt var **Hulsdonk** planteskole, hvor Cees og Elly van Ostaayen opformerer sjældne arter af

Fig. 31. På vej gennem woodland-området med nye indplantninger. Bokrijk arboretet. Foto: PG

Fig. 32. Der var mange interessante sjældenheder at vælge imellem på Hulsdonk planteskole. Foto: B&OL

især træer og buske og sælger dem som småplanter. Det var helt ideelt for deltagerne, som kunne hjemtage nogle meget usædvanlige planter til haven til ganske rimelige priser (fig. 32).

Deltagerne fik en meget indholdsrig tur, hvor vi besøgte mange interessante steder, som flere af os bestemt kunne ønske ved en senere lejlighed at vende tilbage til. Vi blev omvist af meget kompetente guider, og det dejlige forårsvejr under hele turen var et ekstra plus. Den egentlige grund til turens succes skal klart tilskrives Bente og Ove Lustü, som med et

kolossalt arbejde havde tilrettelagt årets i sandhed vellykkede udlandsekskursion med Dansk Dendrologisk Forening.

Tak til Jette Dahl Møller for at tilrette manuskriptet, herunder at sikre korrekte botaniske fagudtryk, til Jørgen Olsen for assistance med korrektur på og opdatering af taksonomien, samt til såvel Peter Günther (PG) som Bente og Ove Lustü (B&OL) for at stille deres billedmateriale til rådighed.

Peter Hoffmann